

©

BEYAZIT DEVLET KÜTÜPHANESİ

üzerine Ramazan Minder ile

Beyazıt Devlet Kütüphanesi müdürsünüz. Kütüphanenin tarihçesini sizden dinleyelim.

Burası ülkemizde kurulan ilk devlet kütüphanesidir. II. Abdülhamid'in kendi özel bütçesiyle yaptırdığı bu kütüphane, 24 Haziran 1884'te Ramazan ayının ilk cuma günü açılmıştır. İlk açıldığındaki adı "Kütüphane-i Umûmî-i Osmanî"dir, Beyazıt Devlet Kütüphanesi adını Cumhuriyet döneminde alıyor. Kütüphane için İstanbul'un çok özel bir bölgesi seçilmiş. İstanbul Üniversitesi, Sahaflar Çarşısı, Küllük ve Çınaraltı gibi mekanlar sayesinde Beyazıt aydınların, fikir, sanat ve kültür adamlarının toplandığı bir merkez olmuş. Tabii kütüphanenin değerli müdürlerinin sosyal çevrelerinden önemli insanlar buraya gidip gelirlermiş. Kütüphanemizin ilk müdürü Tahsin Efendi. Onun hakkında kaynaklarda çok fazla bir bilgi bulamıyoruz. Ama bir sonraki müdür İsmail Saib Sencer zaten herkesin tanıdığı, takdir ettiği âlim bir zat. Tahsin Hoca zamanında imtihanı kazanarak burada ikinci hafız-ı kütüb olarak göreve başlamış, 1916 ile 1939 yılları arasında müdürlük yapmıştır. Biliyorsunuz, onun zamanında buraya "Kedili Kütüphane" diyorlar. Kedileri çok seviyor, başta ciğer olmak üzere yiyecekler alıyor ve onları burada besliyor. Saib Efendinin ardından Necati Lugal geliyor. Almanya'da bulunmuş, Şarkiyat alanında önemli işler yapmış, DTCF'nin de en meşhur Farsça hocalarından. 1939-1943 yılları arasında burada müdürlük yapmış. Ondan sonraki müdür Sadeddin Nüzhet Ergun. Edebiyat, folklor, tasavvuf gibi alanlarda çok fazla kitap yayınlayan Ergun, 1943-1946 yılları arasında hizmet etmiş. Bir sonraki müdürümüz de Muzaffer Gökman. Hem eser sahibi hem de 1946'dan 1977'ye kadar burada müdürlük yapmış ve kuruma çok önemli katkılarda bulunmuş bir isim.

Şu anki bina kütüphanenin ilk binası mı?

Kütüphane şu anda içerisinde bulunduğumuz binada değil, halen kullandığımız kubbeli salonumuz dahil olmak üzere Beyazıt Külliyesinin imaret binasında açılmıştır. Var olan mekan kütüphane için restore edilmiş. Çalışmalar 1882'de başlamış, 1884'e kadar tanzim, teşrifat gibi hizmetleri ayarlanmış ve sonra faaliyete geçmiş. Şu an imaret binasının kubbeli salon dediğimiz bölümünü okuyucu salonu olarak kullanıyoruz. Binanın kalan kısmı da Beyazıt Yazma Eserler Müdürlüğü olarak kullanılıyor. Yine elyazması kitaplarla Osmanlıca matbu kitaplar da o bölümde araştırmacıların hizmetine sunuluyor. Dolayısıyla aslında imaret binasının tamamı şu an kütüphane olarak kullanılıyor. Ayrıca Osmanlı döneminde askerî misafirhane, Cumhuriyet döneminde diş hekimliği fakültesi olarak kullanılan bina 1974'te kütüphaneye tahsis ediliyor. Binanın kütüphaneye tahsis edilmesinde rahmetli Muzaffer Gökman'ın çok büyük gayretleri olmuş. Vezneciler alt geçidi yapılırken binanın bulunduğu yere otopark yapacaklarmış fakat Gökman çok direnmiş. Sonunda cephesinden altı metre yola verilmek suretiyle binanın geri kalan kısmı kurtarılabilmiş.

Burayı daha önce ziyaret ettiğimizde aşağıdaki geniş alanda dağ gibi yığılı kitaplar, dergiler görmüştük. Ama şu an bunlar erimiş durumda. Bu yığılmanın sebebi neydi?

1934'te çıkan kanundan beri burası bir derleme kütüphanesidir. Yani ülkemizde yayınlanan her eser buraya geliyor. Şu anda kütüphanemizde 1 milyon 200 bini aşkın kitabımız var.

Tabii bu rakama her yıl 70, 80 bin civarında yeni kitap ilave oluyor. 130 bin cilt dergi ve 50 bin cilt gazete var. Bunlar tasnif edilip okuyucunun hizmetine sunulmuş olanlar. Gelelim sorunuza... Ben mart ayının son haftasında göreve başladım. Salgın dolayısıyla kütüphaneler kapalıydı. 1 Haziran itibarıyla faaliyete başladık. Geldiğimde gördüğüm manzara korkunçtu. Ana kapıdan girdikten sonraki bütün salon, koridorlar, yukarıdaki odalar lebaleb, tavanlara kadar kitap doluydu. Hepsi balyalar, koliler halinde duruyordu. 2016'dan itibaren yaklaşık 400 bin kitap kataloğa kaydedilmemişti, bunların hızlıca kaydedilmesi gerekiyordu. İstanbul'da Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı muhtelif kütüphanelerde çalışan kütüphaneciler ve yardımcı arkadaşlarımızdan 50 kişilik bir proje ekibi oluşturduk ve iki ay gibi bir zaman içerisinde 400 bin kitabın kataloglamasını yaparak kullanıma hazır hale getirdik. Bu gerçekten hem organizasyonu hem de yürütülmesi güç bir projeydi. Ancak destekçilerimiz sayesinde yemek ve çay işlerini hallettik. Kataloglamalar devam ederken bir taraftan da binayı boyadık, mutfak ve perdeleri yeniledik. Bunları da hep dostlarımızın yardımlarıyla hallettik. Kısacası yılların birikmiş işlerini çok kısa bir zamanda bitirdik.

Yeni kataloglanan kitaplara erişim mümkün mü?

Kütüphanemizin fiziki kapasitesi 10 yıl önce dolduğu için yeni kayda geçirdiğimiz kitapları raflara koyamadık maalesef. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Rami'de büyük bir şehir kütüphanesi kuruluyor. Burası bittiğinde Türkiye'deki en büyük kütüphanelerden biri olacak. Dolayısıyla biz de kütüphanemizin önemli bir kısmıyla şu anda raflara koyamadığımız kitapların tamamını Rami'deki kütüphaneye taşıyacağız. Tabii Beyazıt Devlet Kütüphanesi bazı koleksiyonlarıyla yine burada hizmete devam edecek.

Tasnif ettiğimiz 400 bin kitabın yanında burada göreve başladıktan sonra yaklaşık yedi-sekiz büyük koli içerisinde Hakkı Tarık Us'un özel arşivi bulunduğunu fark ettim. Bunların tamamını açıp inceleme imkanımız olmadı ancak pek çok önemli şahsiyete ait mektuplar, biyografik metinler ve fotoğraflar var. İleriki günlerde özel bir ekiple bu arşivi de tasnif edip online olarak araştırmacıların hizmetine sunacağız. Tabii başka bağışlar da var. Mesela eski bakanlardan Şükrü Kaya ile gazetecilik, milletvekilliği ve bakanlık yapan Cihad Baban'ın da kütüphaneleri burada. Başka bağışlarla birlikte yıllardır atıl bir vaziyette duran bu kitapları kataloglamaya başladık. Tabii bu özel kütüphaneler ve arşivler Türkiye'de büyük bir sorun. İBB Kütüphaneler ve Müzeler Müdürü olarak Atatürk Kitaplığında görev yaparken Türkiye'de belki ilk kez özel arşivlerin satın alınması yolunda çok büyük bir gayret sarf ettik ve öncü olduk. 100'e yakın kişinin özel arşivini satın almıştık. Mesela, Rauf Orbay'ın 7 bin belgeyi ihtiva eden bütün arşivini aldık. Aynı şekilde ilk hemşiremiz Safiye Hüseyin Elbi'nin diploması, nişanları, mektupları, not defterlerini içeren bütün arşivini aldık. Kâzım Karabekir'den Mahmud Şevket Paşaya kadar önemli birçok asker, siyasetçi, edebiyatçı ve kültür adamının özel arşivini buldukça Atatürk Kitaplığına kazandırdık. Tabii bu arada bu işler için ciddi bir bütçe ayırmak gerektiğini de unutmayalım. Bağış yoluyla özel arşivler pek fazla gelmiyor, daha çok satın almayla sahip olabiliyoruz. Biz İBB'deyken hem özel arşivler

hem de Osmanlıca yazma, basma nadir kitaplar için ciddi bir ödenek tahsis ediyorduk. Bu da araştırmacı zenginliğine sebep oluyordu. Farklı branşlardaki araştırmacılar için Atatürk Kitaplığını tercih edilir bir duruma getirmiştik. Rami'deki büyük şehir kütüphanesine geçtiğimiz zaman özel arşivler konusunda bir çalışma yürüteceğimizi de buradan haber vereyim.

Madem konu Atatürk Kitaplığına geldi, oradaki maceranıza intikal edelim. Nasıl başladı?

Çeyrek asırlık ömrüm Atatürk Kitaplığında geçti. 1995'ten 2019'un Kasım ayına kadar orada görev yaptım. Daha önce Millî Eğitim Bakanlığına bağlı değişik okullarda dört yıl öğretmenlik yapmıştım. 1995'te naklen atanmak suretiyle İBB Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğüne getirildim. Önemli kütüphanecilerle, müzecilerle, sanat tarihçileriyle, akademisyenlerle, yazarlarla, kültür adamlarıyla bu süreçte tanışma imkânım oldu. Bu insanlarla sohbet ederek, okuyarak, bir şekilde kendimizi geliştirip, çalıştığımız kuruma daha faydalı hizmetler yapma yolunu tercih ettik. Sahaflarla çok yakın temasımız oldu. Koleksiyonlarını bize satan, bağışlayan insanlarla, ülkemizin önemli isimleriyle temaslarımız oldu. Onlarla kitap merkezli arkadaşlığa, dostluğa varan ilişkilerimiz oldu.

Peki Atatürk Kitaplığında ne gibi faaliyetleriniz oldu?

Ben göreve başladığımda Atatürk Kitaplığı, Kadın Eserleri Kütüphanesi, İtfaiye Müzesi, Karikatür ve Mizah Müzesi, Tanzimat Müzesi, Aşçıyan Tevfik Fikret Müzesi ve Atatürk Müzesi, Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğüne bağlıydı. Dolayısıyla 1995'te belediyeye bağlı sadece iki kütüphane vardı. O zamanki belediye başkanı Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan idi ve kütüphaneler konusunda çok hassastı. Buraya da çok alaka göstermişti. Biz de 2019'a kadar kütüphane sayısını 21'e çıkardık. İstanbul'un muhtelif ilçelerinde halk ve çocuk kütüphaneleri açtık ve bu mekanları her yıl 2 milyonu aşkın insana hizmet verir hale getirdik. Tabii Atatürk Kitaplığı da ilk zamanlardaki gibi kalmadı. İlk zamanlarda raflarının çoğu boştu. Biz daha sonraki süreçlerde hem yeni kitap alımlarıyla zenginleştirdik hem de nadir eserler ve yukarıda bir kısmından bahsettiğim özel arşivlerle Atatürk Kitaplığını dünya çapında ses getiren büyük bir kütüphane haline getirdik. Dedik ki Osmanlı döneminde basılmış bütün kitapları toplamamız lazım. Bir hedefimiz buydu. Dolayısıyla piyasada ne kadar Osmanlıca kitap bulduysak bunları satın alma yoluna gittik. Uzmanlara göre 1827 ile 1928 arasındaki 200 yıllık dönemde yaklaşık 40 bin kitap basılmış. Bunların yaklaşık 30 binini Atatürk Kitaplığında topladık. Bunun yanında hem Türkiye'den hem de yurt dışından elyazması eserler satın aldık. Mesela Fas ve Mısır'dan bazı yazmalar getirttik. Kartpostal koleksiyonunu zenginleştirmek için çok ciddi çaba sarf ettik. En son Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Balkanları ilgilendiren, yurt dışından 63 bin kartpostal satın aldık. Aldığımız malzemeleri depolarda tutmayıp hızlı bir şekilde katalogladık, dijital ortama aktardık ve internetten erişime açtık. Görevden ayrıldığımda internet üzerinden 6 milyon görüntü erişime açtık ve dijital kütüphanemizin yerli-yabancı 30 bin üyesi vardı.

Benim de bu hususta şöyle bir tecrübem oldu: Hüseyin Rah-

mi Gürpınar'ın Fransızcadan çevirdiği romanlar var. Bir ara rahmetli İsmail Dervişoğlu bunları aramış ve bir tek Atatürk Kitaplığında bulunduğunu görmüş. Dervişoğlu'nun ricasıyla bunlardan iki tanesinin yayına hazırlama işini de ben üzerime almıştım fakat olmadı. Yani demek ki sizin buraya topladığınızı 30 bin Osmanlıca eser arasında bunlar da ilk kez umuma açık bir kütüphaneye girmiş.

Atatürk Kitaplığının kitap sayısı bazı kütüphanelerle kıyaslandığında çok olmayabilir ama hepsinin nitelikli kitaplar olduğunu söylemeliyim. Çünkü Muallim Cevdet, Osman Nuri Ergin, Tarık Zafer Tunaya, Behçet Kemal Çağlar, Hüsamettin Bozok gibi çok önemli bağışçıları olmuş.

Atatürk Kitaplığı arşiv belgesi yönünden Beyazıt'tan daha mı zengin?

Elbette daha zengin. Atatürk Kitaplığının yelpazesi çok geniş: Kitaplar ve şahıs arşivleri dışında kartpostallar, haritalar, salnameler, ferman ve beratlar... Zannımca Atatürk Kitaplığının koleksiyon zenginliği ile Türkiye'de hiçbir kütüphane boy ölçüşemez. Müteferrika Matbaasından iki yüz yıl önce İspanya'dan göç eden Yahudi Nahmias kardeşlerin kurduğu matbaada basılan 8 kitabı yurt dışından satın almıştık. Böyle kıymetli eserler de var orada mesela. Bizim dönemimiz, yaptığımız alımlardan dolayı sahaflarımız için de bereketli bir dönem oldu. Önemli koleksiyonları elde ettikçe bizi haberdar ediyorlardı. Biz de ilgileniyorduk. Bu vesileyle Nedret İşli, Halil Bingöl, İskender Dereli, Bahtiyar İstekli, Lütfü Seymen, Turgay Erol ve daha birçok sahafla yakın dostluklarımız oldu. Onlar sayesinde kütüphanemize çok kıymetli koleksiyonlar kazandırdık. Hepsine buradan teşekkür ediyorum. Sahaflar bu ülkede çoğunlukla kıymet verilmeyen materyallere gerçek kıymetlerini kazandıran insanlardır. Çöpe gidecek malzemeye sahip çıkarak bize ulaşmasını sağlıyorlar. Hurda kâğıtçılar dahi sahaflarla çalışabiliyor bu sebeple.

Merhum sahaf Davut Özgül Hoca, Fahir İz evrakını çöpten böyle kurtarmıştı. Kâğıt hurdacılar bu evrakı çöpten ayırmışlar, Davut Hocayı tanıdıkları için arayıp haber vermişler. Fahir İz evrakı bu vesileyle TTK Arşivine girip araştırmacılara sunuldu. Dönüşüme de girebilir ve tamamen yok olabilir. Büyük kütüphanelerin hemen hepsinde arşiv, sanki o kütüphanenin bir mütemmim cüzü mesabesinde değil mi?

Doğru. Yani şimdi dünyadaki kütüphanelere de baktığımızda aslında özel arşivlerle kitap koleksiyonları bir arada bulunabiliyor. Ama Türkiye'de kütüphaneler, bilhassa yeni oluşturulan kütüphaneler tamamen yeni kitaplardan müteşekkil. Özel şahıs arşivleri alan, muhafaza eden çok az sayıda kütüphane var. Bunların sayısını çoğaltmamız gerekiyor. Mesela önemli bir yazarımız büyük bir kütüphane yanında, bir de özel arşive ve gözlüğü, kalemleri, çantası, masası gibi özel eşya sahip oluyor. Bu yazarımız vefat ettiğinde —bazen vefatlarından önce, sağlığında bağışlayan da olabilir— birikimi dağılmadan bunların kütüphanelerde toparlanması, hatıra evleri oluşturulması gerekiyor. Toplumsal hafızayı korumak için bunu yapmalıyız.

Peki bir kütüphaneye kitap, arşiv ya da eşya bağışlamak hukuki açıdan taraflara nasıl bir sorumluluk yüklüyor?

Bağışlayanın şartları çok önemli. Yani bağışçı “Ben size kütüphanemi bağışlayacağım ama bu kütüphanemin tamamını muhafaza edeceksiniz. Size 30 bin kitap veriyorum, bu kitaplardan hiçbirisini başka bir yere intikal ettirmeyeceksiniz, burada muhafaza edeceksiniz” diyebilir. Siz de bu şartlarla kabul ediyorsanız, bu koleksiyonu bütünüyle alır ve muhafaza edersiniz. Tabii bu büyük bir sorumluluk.

Peki aynı kişiye ait kitaplarla bağış evrakı bir arada mı olur?

Bu kütüphanenin özelliğine bağlı. Mesela bir ilçe belediyesi tarafından kurulan bir halk/çocuk kütüphanesinde daha çok gençlerin, çocukların okuyabileceği yeni kitaplar bulunur. Burada bir arşiv, yazma eser, ya da yabancı dillere ait kitaplar biriktirilmez. Ama Atatürk Kitaplığı, Beyazıt, Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, Millî Kütüphane gibi büyük kütüphaneler kişinin kitaplarıyla birlikte şahsî arşivlerini de muhafaza edebilir, ediyorlar da zaten. Bunlar kütüphane içerisinde fiziksel olarak özel arşiv kutularına, özel zarflara yerleştirilir, uygun şartlarda muhafaza edilir. Ardından da şahıs arşivi olarak sisteme girilir.

Artık kütüphanelerde kitapların olduğu gibi arşiv belgelerinin de çevrimiçi kataloğu bulunuyor. Hatta çoğunun dijital kopyasına da ulaşılabilir.

Biliyorsunuz biz Atatürk Kitaplığında, İstanbul Kalkınma Ajansının katkılarıyla Osmanlıca bütün gazeteleri, bütün dergileri, kitapları ve yazma eserleri dijital ortama aktarmıştık. Dolayısıyla Osmanlı döneminde çıkan bütün neşriyata dünyanın herhangi bir yerindeki bir araştırmacı çevrimiçi kataloğa girmek suretiyle ücretsiz ulaşabiliyor. Atatürk Kitaplığında ilk yıllarımı hatırlıyorum: Bir Osmanlıca kitabın fotokopisi için Erzurum’dan gelen okuyucularımız vardı. Ne büyük eziyet! Şimdi öyle mi?

Çalıştığınız kütüphanelerin müdavimleri arasındaki renkli ve ünlü simalardan bahseder misiniz?

Aslında bir kütüphanede çalışmak, bir kütüphanenin idarecisi olmak aynı zamanda o ülkenin kültür adamlarıyla, sanat ve bilim insanlarıyla haşır neşir olmanızı da sağlıyor. Bu vesileyle çok güzel insanlarla tanışma imkanımız oldu. Yine müzelerdeki işlerimiz dolayısıyla tarihimizde çok önemli mevkilerde bulunmuş kişilerin torunlarıyla tanışma fırsatım oldu. Enver Paşanın torunu Arzu Enver Hanım, Medine Müdafii Fahrettin Paşanın torunu Ömer Türkkân ağabey, Atatürk’ün yaveri Cevad Abbas’ın torunu Hüseyin Güner ağabey gibi pek çok saygıdeğer kişiyle tanıştım, güzel işler yaptık. Kamuoyunun yakından tanıdığı araştırmacı Murat Bardakçı iyi bir kütüphane müdavimidir. Kendisi bir çalışma yaptığında muhakkak arşivlere, kütüphanelere gider. Atatürk Kitaplığına da çok sık gelirdi. Belgeleri, matbu ve elyazması kitapları gözden geçirir, gerektiğinde kopyalarını alırdı. Doğan Hızlan, Beşir Ayvazoğlu, Taha Akyol, Zafer Toprak da Atatürk Kitaplığına gelip istifade ederdi. Sizin de tanıdığınız rahmetli İsmail Dervişoğlu —artık iyice rahatsızlanıncaya kadar— çok gelip gitmişti. Tabii dijital kütüphanecilik yaygınlaştıktan sonra Türkiye’nin her tarafındaki üniversitelerden akademisyenler, bize e-posta veya sosyal

medya üzerinden mesaj göndererek taleplerini iletirlerdi. Biz de çok hızlı bir şekilde onlara dönüş yapardık.

Son olarak Atatürk Kitaplığından pek de beklenmeyen bir şekilde görevden alınmanıza değinmek istiyorum. Süreç nasıl gelişti?

İktidar değişikliklerinde Türkiye’de maalesef siyasi atamalar yapılabilir. Bu beklediğimiz bir şeydi. Yeni bir parti gelmiş, yeni bir Belediye başkanı gelmiş, kendi ekibini kurmak istiyor. Bizi de değiştirmek tercihinde bulundular. Bu değişimin tabii bazı kanuni ve etik kurallara uygun olması gerekiyor. Burada o kanuni ve etik kurallara pek riayet edilmedi. Benim müdürlük kadrom vardı, o benim elimden alındı, düz bir memur olarak başka bir birime sürüldüm. İdare mahkemesi yürütmeyi durdurma kararı verdi ama uygulanmadı. En son müdür yardımcılığı kadrom iade edildi. Çalıştığım yıllar boyunca hiçbir zaman partililik yapmadım. Kişilerin siyasi tercihlerine değil iş ahlaklarına baktım. Vedalaşırken de hiçbir arkadaşımız aksini söylemedi. Şimdi bile gidip sorsanız aksini söyleyecek bir kişi bulamazsınız. Böyle çalıştığımız için de başarılı olduk. Her şerde bir hayır vardır, buna inanan insanlarız. Böylece bizim için yeni bir yol da açılmış oldu. 25 yıl belediyede çalıştıktan sonra Kültür ve Turizm Bakanlığına gelip Beyazıt Devlet Kütüphanesi gibi bir kütüphanede hizmet etmek benim için büyük bir şeref. Nasıl ki Atatürk Kitaplığını Türkiye’nin kütüphanecilik alanında amiral gemisi haline getirdiysek, şimdiki hedefimiz buraya aynı şekilde hizmet etmek. Burada da çıtayı yüksek tutacağız. Bakanlığımız bize bu alanda güç ve destek verdiği müddetçe elimizden geldiğince güzel işler yapacağız. Çünkü ele alınması gereken çok büyük bir kütüphane ve materyal birikimi var burada. Beyazıt’ta ilk önce bir dijital arşiv otomasyon sistemi kurup mevcut 1 milyonun üzerindeki görsel internet üzerinden erişime açmak istiyoruz. Kataloglanmamış yerel medya ürünleri (gazeteler, dergiler) var. Bunları da uygun şekilde en kısa zamanda okuyucuya sunacağız. Rami’deki kütüphaneye dair çalışmalarımız devam ediyor. Kitapseverlerin mazeret değil, hizmet beklediğinin farkındayız. **Z**